

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุ (ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ของประเทศไทยเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็วทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะที่เรียกว่าภาวะประชากรสูงอายุ (population aging) โดยประชากรสูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 1.21 ล้านคน ในปี พ.ศ.2503 เป็น 4.5-5.7 ล้านคน ในปี พ.ศ.2543 และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 6.8-7.6 ล้านคน และ 11 ล้านคน ในปี พ.ศ.2553 และ พ.ศ.2563 ตามลำดับ ทั้งนี้ในปี พ.ศ.2503 สัดส่วนของประชากรสูงอายุไทยต่อประชากรทั้งหมดเท่ากับร้อยละ 4.6 และเพิ่มเป็นร้อยละ 9 ในปี พ.ศ.2543 โดยในปี พ.ศ.2553 และ พ.ศ.2563 สัดส่วนของประชากรสูงอายุไทยต่อประชากรทั้งหมดคาดว่าจะเพิ่มเป็น ร้อยละ 11 และ 15 ตามลำดับ โดยตามเกณฑ์ของสหประชาชาติได้กำหนดความเป็นภาวะประชากรสูงอายุเมื่อประชากรนั้นมีสัดส่วนของประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด โดยประชากรไทยจะเข้าสู่ระยะภาวะประชากรสูงอายุในราวปี พ.ศ.2547-2548 เช่นเดียวกับประเทศที่พัฒนาแล้วการเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุจะมีผลต่อสภาพสังคม ภาวะเศรษฐกิจ และการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่องในระยะยาว ในการปรับกระบวนทัศน์และโครงสร้างพื้นฐานต่างๆของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จำเป็นจะต้องใช้ความ สุขุม ละเอียดอ่อน และวางอยู่บนข้อเท็จจริงซึ่งมาจากการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดผลกระทบในทางลบน้อยที่สุด ทั้งต่อสังคมโดยรวมและต่อประชากรสูงอายุเอง (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2545 : 3-7)

สภาพที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคสาธารณูปการจัดเป็นเรื่องสภาพแวดล้อมทางกายภาพและเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายและจิตใจทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดลอมที่ต่างจากกลุ่มอายุอื่นสภาพที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงตามวัยทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ที่ผ่านมาสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดลอมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุยังไม่ค่อยได้รับการสนใจ การศึกษาวิจัยเรื่องเหล่านี้ในประเทศไทยมีอยู่น้อยมาก ส่วนหนึ่งน่าจะเนื่องมาจากการขาดความรู้ความสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของบุคคลตามวัยที่สูงขึ้น งานวิจัยที่พบเป็นการศึกษาสถานที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุอย่างกว้างๆ พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุไทยพอใจกับที่อยู่ของตน มีร้อยละ 4 เท่านั้นที่ไม่พอใจ โดยสัดส่วนความไม่พอใจของผู้สูงอายุในเขตเมืองสูงกว่าในเขตชนบท (นภาพรชโยวรรณ, จอห์น โนเดล, 2539)

แม้ว่าส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุในไทยจะเข้าถึงระบบสาธารณูปโภค คือ อาศัยในครัวเรือนที่มีน้ำดื่ม สะอาด มีไฟฟ้าและห้องน้ำ ห้องส้วม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2538 อ้างถึงใน สุทธิชัย จิตพันธ์กุล และคณะ

.2544) แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุเหล่านั้นมีสภาพที่อยู่อาศัยที่มีคุณภาพ แบบบ้านที่อยู่ เช่น เฝิง ที่พักชั่วคราว กระทั่ง บ้านไทยยกพื้น เรือนไม้แถว ตึกแถว ทาวน์เฮาส์ และบ้านเดี่ยว ที่อยู่อาศัยเหล่านี้สะท้อนถึงภาวะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุมากกว่าสะท้อนถึงคุณภาพทางกายภาพของการอยู่อาศัย ผู้สูงอายุในชนบทส่วนใหญ่อยู่บ้านลักษณะยกพื้นสูงซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวทางกายของผู้สูงอายุ ร้อยละ 46 ของผู้สูงอายุมีส้วมภายในบ้าน แต่สัดส่วนที่มีส้วมในบ้านของผู้สูงอายุในชนบทต่ำกว่าเมืองมาก (นภาพรชโยวรรณ, จอห์น โนเดล, 2539) อย่างไรก็ตามการมีส้วมภายในบ้านสะท้อนการเข้าถึงความต้องการด้านสุขอนามัยส่วนตัวเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ชนิดของส้วม การจัดระเบียบภายในห้องส้วม และห้องนอนที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุเท่าที่ผ่านมาไม่ได้สนใจสภาพทางกายภาพการอยู่อาศัย เช่น รูปแบบของส้วมและห้องน้ำ สถานที่หลับนอนของผู้สูงอายุ การนอนกับพื้นหรือนอนบนเตียง เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้น่าจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

สภาพการอยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมอาจเป็นสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุในคนสูงอายุ และนำไปสู่ภาวะทุพพลภาพได้ และส่งผลกระทบต่อเนื้อหาปัญหาด้านเศรษฐกิจสำหรับผู้สูงอายุและครอบครัว เมื่อผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานหรือช่วยเหลือตัวเองได้ ปัญหาด้านเศรษฐกิจจะรุนแรงขึ้นเพราะมีค่าใช้จ่ายในการรักษา และต้องการผู้ดูแล จากการศึกษาประชากรสูงอายุในไทย พบว่า ร้อยละ 18.7 ของผู้สูงอายุ หกล้มหรือตกบันไดในช่วง 6 เดือนก่อนการสำรวจ โดยร้อยละ 35 เป็นการหกล้มในบ้าน และร้อยละ 85 เป็นการหกล้มในเวลากลางวัน การเกิดอุบัติเหตุหรือบาดเจ็บจากการหกล้มส่วนหนึ่งอาจเกิดจากโรคและภาวะทุพพลภาพ แต่สภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่เหมาะสมก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกัน (สุทธิชัย จิตพันธ์กุล และคณะ, 2544)

เนื่องจากสภาพที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุมีความสำคัญดังกล่าว อีกทั้งการศึกษาด้านความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในไทยมีน้อยมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบท ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ชนบท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัย และการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการปรับปรุง และลำดับการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ 3) เพื่อศึกษาความต้องการปรับปรุง และลำดับการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ 4) เพื่อศึกษาความสามารถในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุโดยครัวเรือนของผู้สูงอายุ

เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการศึกษาด้านกายภาพของที่อยู่อาศัย กระบวนการวิจัยส่วนหนึ่งใช้วิธีการสำรวจสภาพที่อยู่อาศัย สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ สมาชิกในครัวเรือน ถ่ายภาพ และจดบันทึกแบบแปลนของที่อยู่อาศัย และบริเวณที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ เพื่อการจำแนก จัดหมวดหมู่ และเลือกตัวแทนของกลุ่มที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่ต้องการปรับปรุงในแบบต่างๆ รวมไปถึงการจัดประชุมระดมความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง และเนื่องจากการเป็นครั้งแรก หากศึกษาในวงกว้าง คณะนักวิจัยอาจไม่สามารถดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในปีงบประมาณได้ จึงได้เลือกกลุ่มประชากรซึ่งอยู่ในเขตองค์การบริหาร

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของโครงการดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่ สภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ สภาพการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสาเหตุการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสาเหตุความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ความสามารถของครัวเรือนในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อผู้สูงอายุ

2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ประชากรผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองขอน อำเภอเมือง และองค์การบริหารส่วนตำบลค้อน้อย อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี รวม 1,480 คน สมาชิกครัวเรือน และประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองขอน และองค์การบริหารส่วนตำบลค้อน้อย

3. ขอบเขตด้านสถานที่ทำการศึกษา ได้แก่ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองขอน อำเภอเมือง และองค์การบริหารส่วนตำบลค้อน้อย อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการทำวิจัย โดยใช้เวลาในการทำวิจัย เป็นเวลา 1 ปีงบประมาณ (1 ตุลาคม 2554 - 30 กันยายน 2555)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.1 ได้ทราบสภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัย การอยู่อาศัย สภาพปัจจุบันของการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสาเหตุการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ
 - 1.2 ได้ทราบความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ และสาเหตุการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ และความสามารถในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อผู้สูงอายุโดยครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุ
 - 1.3 ได้แนวทางในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อผู้สูงอายุ
- ### 2. หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์
- 2.1 องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองขอน
 - 2.2 องค์กรบริหารส่วนตำบลค้อน้อย
 - 2.3 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์กรบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี
 - 2.4 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี บริบูรณ์ขึ้นไป
2. ที่อยู่อาศัย หมายถึง หมายถึง อาคารบ้านเรือน รวมถึงตึก โรง และแพที่มนุษย์จัดสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยทั้งกลางวันและกลางคืน ภายในที่อยู่อาศัยประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่ต้องการ มีทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย อุปกรณ์และสิ่งใช้สอยที่จำเป็นตามความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และความเป็นอยู่ที่ดีงามทั้งส่วนตัวและครอบครัวของผู้พักอาศัย (<http://www.elearning.msu.ac.th> สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2556)
3. ความต้องการ หมายถึง อยากได้ ใครก็ได้ ประสงค์จะได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, 436)
4. การปรับปรุง หมายถึง การแก้ไขให้เรียบร้อยหรือดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การให้บริการของภาครัฐควรจะต้องมีการปรับปรุงให้โรงพยาบาลมีคุณภาพกล่าวคือการให้บริการต้องมีความรวดเร็วการให้บริการ (<http://dictionary.siamtron.com> สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2555)